

Nowakowa, Irena

Badania w rejonach wielkich inwestycji zapoczątkowane w Płocku

Notatki Płockie 8/24, 35-38

1963

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

BADANIA W REJONACH WIELKICH INWESTYCJI ZAPOCZĄTKOWANE W PŁOCKU

Szybki rozwój przemysłu przyspiesza zmiany w strukturze demograficznej, ekonomicznej i społecznej kraju. Polska jest krajem nadrabiającym swe zaległości historyczne i w związku z tym zmiany te zachodzą u nas szybciej niż gdzie indziej. Gwałtowny wzrost miast, urbanizacja wsi, przechodzenie ludności wiejskiej do pracy w przemyśle i tempo tych procesów — stwarzają problemy, wobec których praktyka staje niekiedy nieprzygotowana i zaniepokojona.

Wzbogacenie wiedzy o społecznych skutkach industrializacji stało się w Polsce koniecznością, dyktowaną zarówno potrzebami praktyki jak i nauki, dążącej do poznania całokształtu zjawisk zachodzących w kraju w warunkach socjalistycznej przebudowy i uprzemysłowienia.

Koncepcje badań w rejonach uprzemysławianych wysuwane były w Polsce po wojnie kilkakrotnie, wiele razy nauka służyła doraźnie rozwiązywaniu jednostkowych problemów praktycznych, nie pozwalających na dopracowanie się uogólnień i syntez.

Ostatnia, zrodzona w 1960 roku, inicjatywa badań rejonów uprzemysławianych oparta na szerokiej motywacji teoretycznej i praktycznej*), przyniosła dużej miary osiągnięcia, jakim było powołanie Komitetu Badań Rejonów Uprzemysławianych Polskiej Akademii Nauk.

Inicjowane i koordynowane przez Komitet systematyczne, kompleksowe badania, prowadzone w kilku wybranych rejonach, powinny w znacznej mierze posunąć naprzód wiedzę teoretyczną w zakresie rozwoju społecznego i dopomóc praktyce w rozwiązywaniu zagadnień demograficznych, ekonomicznych i kulturowych na terenach objętych industrializacją.

Kompleksowość badań i ich koordynacja stały się naczelną zasadą tego wielkiego zamierzenia, w rozumieniu, że przedmiotem badań muszą być nie pewne aspekty zjawisk, lecz konkretne zjawiska społeczne w ich pełnej wielostronności i jako takie mogą być uchwycone przez współdziałanie wielu dyscyplin naukowych, a więc nie tylko socjologii, lecz także ekonomii, psychologii, pedagogiki, fizjologii, medycyny, demografii, prawa. Koordynacja badań z zakresu różnych dyscyplin pozwoli na uzyskanie opracowań syntetycznych i wyciągnięcie wniosków dla celów praktyki.

Zgłoszenia licznych placówek naukowych z całej Polski do udziału w badaniach wykazały, jak szeroko była odczuwana potrzeba i waga tej tematyki, jak wiele umysłów zaprzętały problemy przemian społecznych, związanych z uprzemysławianiem się kraju.

Inicjatywa badań znalazła aprobatę Rządu, który opracowanie programu, metod a także

form organizacyjnych badań przekazał Polskiej Akademii Nauk.

Komitet Badań Rejonów Uprzemysławianych PAN powołany został przez Prezydium PAN 24. X. 1961 roku. Jednocześnie powołana została Pracownia Badań Rejonów Uprzemysławianych PAN jako placówka naukowo-badawcza, realizująca program badań Komitetu.

Przewodniczącym Komitetu został prof. dr Stefan Ignar.

Zastępcy Przewodniczącego: dr Dyzma Galaj i prof. dr Jan Szczepański.

Sekretarzem naukowym jest dr Władysław Misiuna.

Wśród członków Komitetu: wybitnych pracowników nauki i przedstawicieli zainteresowanych resortów jest także przedstawiciel Płockiego Towarzystwa Naukowego, mec. Kazimierz Askanas.

Bieżącą działalnością Komitetu kieruje Prezydium Komitetu.

Kierownikiem Pracowni Badań Rejonów Uprzemysławianych PAN jest dr Władysław Misiuna. Pracownia zatrudnia 5 pracowników naukowych w Warszawie i 1 w Płocku.

W początkowym okresie działalności Komitetu zainteresowania badawcze skierowane były głównie na Płock-miasto i rejon, następnie zorganizowano badania w Puławach, dla badań w rejonie Konina i Tarnobrzega powołane zostały dwie nowe sekcje Komitetu, jedna — z siedzibą w Poznaniu, druga — w Krakowie.

Decyzja podjęcia badań przede wszystkim w rejonie Płocka spowodowana była szczególnie dogodnymi warunkami dla prac badawczych, jakie w opinii Komitetu, reprezentuje Płock dzięki tradycjom badań naukowych i aktualnie prowadzonym badaniom Towarzystwa Naukowego Płockiego, dzięki bibliotece Towarzystwa, będącej poważnym warształem pracy, bazie lokalowej i atmosferze naukowej środowiska płockiego.

Dla badań w rejonie Płocka do planu badawczego Komitetu zostały włączone następujące placówki naukowe ośrodka warszawskiego:

- Z Instytutu Ekonomiki Rolnej — Zakład Socjologii Wsi, Zakład Ekonomiki PGR, Zakład Rozmieszczenia i Rejonizacji Rolnictwa.
- Ze Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego — Katedra Polityki Agrarnej, Katedra Ekonomiki Rolnictwa, Katedra Ekonomiki i Organizacji Rolnictwa.
- Ze Szkoły Głównej Planowania i Statystyki — Katedra Ekonomiki Rolnictwa i Zespół Katedr w obrębie Instytutu Gospodarstwa Społecznego.

- Z Uniwersytetu Warszawskiego — Katedra Pedagogiki, Katedra Socjologii.
- Z Akademii Medycznej — Pracownia Psychiatrii Społecznej Kliniki Psychiatrycznej.
- Z Wydziału I Nauk Społecznych PAN — Pracownia Badań Rejonów Uprzem., Pracownia Ustroju Oświaty i Szkolnictwa oraz Instytut Filozofii i Socjologii PAN.

Podjęte zostały następujące prace naukowo-badawcze, obejmujące teren powiatu płockiego i Płocka:

1. Zespół Pracowni Struktury Społecznej Wsi opracowuje ankietę przeprowadzoną w r. 1961 w 4 gromadach powiatu płockiego i jednej powiatu gostynińskiego. Celem ankiety było poznanie struktury agrarnej gospodarstw rolnych i struktury społeczno-zawodowej mieszkańców wsi. Opracowanie obejmie następujące tematy: a) stosunki demograficzne (w tym struktura zawodowa i migrację ze wsi do miast), b) struktura agrarna gospodarstw, c) struktura społeczna rodzin, d) struktura gospodarstw domowych, e) ludność bezrolna, f) chłopci-robotnicy.

2. Zatrudnienie oraz nadwyżki siły roboczej w rolnictwie w płockim okręgu przemysłowym — pracę wykonuje dr K. Miękus z SGGW. Praca jest na ukończeniu.

3. Monografia powiatu płockiego — Zespół kierowany przez doc. dr K. Miękusa. Monografia dotyczy głównie gospodarczego obrazu powiatu.

4. Spółdzielczość produkcyjna w rejonie uprzemysławianym — mgr T. Hunek pod kierunkiem doc. Z. Kozłowskiego z SGPIS.

5. Zagadnienie mechanizacji rolnictwa w gospodarstwach chłopskich po przez Zespoły Maszynowe Kółek Rolniczych — mgr A. Dziachan z Katedry Polityki Agrarnej SGGW kierowanej przez prof. dr S. Ignara.

6. Sytuacja ekonomiczna ludności wiejskiej w rejonie Płock—Gostynin — dr E. Gorzelak z Komisji Planowania przy Radzie Miejskiej. Praca będzie polegała głównie na analizie dochodów ludności wiejskiej w oparciu o księgi rachunkowe chłopów-rolników.

7. Przemiany w konsumpcji ludności wiejskiej pod wpływem ekonomicznego wzrostu, wywołanego uprzemysławianiem badanego rejonu — dr Władysław Misiuna.

8. Opinie o sposobach rozwiązywania problemów gospodarstw podupadłych — mgr Kaczmarczyk z Ośrodka Badania Opinii Publicznej przy Polskim Radio. Badania będą prowadzone na reprezentacji ogólnokrajowej, a następnie na wybranej grupie w rejonie płockim i rejonie puławskim.

9. Opinie o sposobach rozwiązywania problemów chłopów-robotników — dr D. Gałąj w oparciu o Pracownię Badań Rejonów Uprzemysławianych i Zespół OBOP przy Polskim Radio.

10. Czynniki integracji środowiska gromadzkiego — badania prowadzić będzie dr D. Gałąj.

11. Badania poziomu i kierunków produkcji w PGR-ach rejonu płockiego — mgr R. Kozłowska, pracownik Pracowni Badań Rejonów Uprzemysławianych.

12. Badania dochodowości gospodarstw według typów produkcyjnych — prof. dr Fr. Dziezic — Zakład Rozmieszczenia i Specjalizacji Produkcji IER (temat poza Komitetem wykonany).

13. Badanie bilansów siły roboczej w gospodarstwach różnych typów — prof. dr Fr. Dziezic (poza Komitetem).

14. Mechanizacja gospodarstw przez Kółka Rolnicze gromady Rogozino — dr St. Rosowski i mgr Nowowiejski — Zakład Dochodowości Gospodarstw Rolnych IER (temat spoza Komitetu).

15. Społeczne skutki mechanizacji rolnictwa w rejonie uprzemysławianym — dr J. Okuniewski i mgr Hybel z Katedry Politycznej SGGW (temat spoza Komitetu).

16. Badanie wyposażenia w środki mechanizacji PGR w Płockim Okręgu Przemysłowym — dr St. Rosowski — IER (poza Komitetem).

17. Przeobrażenia struktury społeczno-zawodowej ludności w Płocku wywołane uprzemysławianiem — dr J. Piotrowski w ramach planu Pracowni Badań Rejonów Uprzemysławianych.

W ramach tematu zespół pracowników naukowych z Zakładu Socjologii IGS opracowuje szereg zagadnień szczegółowych:

mgr A. Kurzynowski — Zagadnienia aktywizacji zawodowej kobiet zamężnych w Płocku.

mgr Fr. Jakubczak — Badania nad adaptacją w Płocku wychodźców ze wsi.

mgr B. Basińska — Fluktuacja zawodowa kobiet.

mgr E. Kaltenberg — Struktura wewnętrzna rodzin.

18. Podaż pracy w Płocku a preferencje zawodowe młodzieży — temat podjęty przez doc. dr A. Rajkiewicza z Zakładu Polityki Zatrudnienia IGS — w ramach planu Komitetu.

19. Rozwój organizacji społecznej pracowników Petrobudowy — prof. E. Strzelecki, kierownik IGS.

20. Zainteresowania i potrzeby kulturalne robotników płockich. Badania zainicjowane i finansowane przez Towarzystwo Naukowe Płockie, w końcowej fazie opracowania. Wykonuje mgr I. Nowakowa — pracownik Stacji Badawczej Pracowni Badań Rejonów Uprzemysławianych w Płocku.

21. Badania nad elitą władzy w mieście Płocku — zespół kierowany przez doc. Z. Baumana z Uniwersytetu Warszawskiego.

22. Badania nad ruchliwością społeczną w rejonie Płocka — dr A. Sarapata z Instytutu Filozofii i Socjologii PAN.

23. Badania nad problemami przeobrażeń kulturalnych w rejonie Płocka — prowadzi Zespół kierowany przez prof. dr B. Suchodolskie-

go i prof. dr R. Wroczyńskiego z Uniwersytetu Warszawskiego.

24. Badania nad inteligencją miasta Płocka w okresie uprzemysławiania — planowane przez zespół doc. Z. Baumana.

25. Badania nad budżetami rodzinnymi w mieście Płocku — prof. dr K. Romaniuk — rektor SGPiS, prace badawcze prowadzi dr Luszniwicz z Katedry Statystyki Ekonomicznej SGPiS.

26. Badania nad stanem i potrzebami rozwojowymi w dziedzinie urządzeń komunalnych w Płocku — praca w ramach planu Komitetu — doc. dr L. Ginnsbert, kierownik Katedry Gospodarki Miejskiej SGPiS.

27. Badania nad stanem i potrzebami rozwojowymi urządzeń mieszkaniowych — przygotowuje prof. dr A. Andrzejewski z SGPiS.

28. Badania nad losami absolwentów i nad potrzebami w zakresie szkolnictwa w rejonie płockim. Przygotowuje Pracownia Ustroju Szkolnictwa PAN pod kierunkiem prof. dr M. Falskiego.

29. Badania nad zdrowiem psychicznym ludności w rejonie Płocka — wykonuje Zespół z Pracowni Psychiatrii Społecznej Kliniki Psychiatrycznej A. M., kierowany przez prof. dr A. Jusa.

Podjęte tematy:

- a) Ekologia przestrzenna objawów społecznej dezorganizacji — dr J. Henisz, mgr Antoniak.
- b) Dolegliwości natury psycho-patologicznej — dr J. Henisz (badanie na reprezentacyjnej grupie ludności Płocka).
- c) Myśli i tendencje samobójcze jako przyczyna skierowania do szpitala psychiatrycznego — dr Rogowska.
- d) Niedożli samobójcy w świetle danych karnastycznych — dr A. Szemis.

*

W końcu roku 1962 wśród ludności Płocka prowadzone były badania ankietowe przez Zakład Socjologii Pracy PAN łącznie z Pracownią Psychiatrii Społecznej. Tematem ankiety była pozycja społeczna i prestiż zawodu w opinii mieszkańców Płocka. Druga część ankiety dotyczyła procesów zdrowia psychicznego ludności. Ankieta objętych zostało 600 osób wybranych drogą reprezentacji losowej.

W listopadzie 1962 r. dr Andrzej Luszniwicz prowadził wstępną ankietę do badań nad budżetami rodzinnymi. Badania zasadnicze zostaną rozpoczęte w 1963 roku. Ankieta objęła 2.700 osób, przeprowadzona była w zakładach pracy.

W ramach badań, dotyczących przemian kulturowych w rejonie Płocka rozpoczęto prace badawcze w zasięgu trzech tematów:

- a) rola placówek kulturalno-oświatowych w rozwijaniu i zaspakajaniu potrzeb kultu-

ralnych (badaniem objęto Zakładowy Dom Kultury na terenie Kombinat, 2 świetlice i biblioteki),

- b) ucześnictwo kulturalne mieszkańców Kombinatu Petrochemicznego — na podstawie wywiadów z mieszkańcami hoteli robotniczych, kierownikami hoteli i czytelnikami biblioteki na terenie Kombinatu,
- c) czytelnicтво i funkcja książki na tle innych środków przekazu kulturalnego.

*

Szereg wymienionych wyżej prac był przedmiotem dyskusji na Seminariach Prac Badawczych, organizowanych przez Pracownię Badań Rejonów Uprzemysławianych PAN, prowadzonych przez prof. dr J. Chałasińskiego. Przedmiotem dyskusji na Seminariach są głównie metody badań, których wypracowanie, właściwy wybór i zestaw przesądza w znacznej mierze o jakości prowadzonych badań.

Seminarium odbywa swe posiedzenia w okresach 2 tygodniowych w Warszawie, jedno posiedzenie odbyło się na terenie Płocka z udziałem osób zainteresowanych spośród ludzi miasta. Planowane jest dalsze organizowanie niektórych posiedzeń Seminarium w Płocku.

Pracownia Badań Rejonów Uprzemysławianych posiada własne wydawnictwo p.n. Zeszyty Badań Rejonów Uprzemysławianych, zamieszczające opracowania, doniesienia z badań, materiały i informacje. W obydwu numerach Zeszytów, wydanych w 1962 r. wiele miejsca poświęcono doniesieniom z badań w rejonie Płocka, zamieszczone zostały także znaczne partie Kroniki Płocka prowadzonej w roku 1961 na zlecenie Komitetu Badań przez mec. K. Askasana.

Jako punkt oparcia dla badań, podejmowanych w mieście i rejonie została utworzona w Płocku Stacja Badawcza Pracowni Badań Rejonów Uprzemysławianych PAN.

Działalność Płockiej Stacji Badawczej

Stacja Badawcza Pracowni Badań Rejonów Uprzemysławianych PAN w Płocku formalnie została powołana we wrześniu 1962 roku.

Praktycznie Stacja Badawcza działa już od roku, to jest od chwili powołania przez Pracownię pracownika naukowego z miejscem pracy w Płocku.

Stacja Badawcza mieściła się w tymczasowym lokalu, przydzielonym jej gościnnie przez Towarzystwo Naukowe Płockie a od października 1962 roku otrzymała własny wydzielony lokal w gmachu TNP przy Placu Narutowicza 8.

Działalność Stacji Badawczej w Płocku realizowana jest w trzech zasadniczych działach pracy:

1. działalność naukowo-usługowa,
2. działalność informacyjno-propagandowa,
3. własna praca badawcza.

Działalność naukowo-usługowa:

Szereg zakładów i pracowni naukowych w powiązaniu z Pracownią Badań Rejonów Uprzemysławianych projektuje, rozpoczyna i prowadzi już prace badawcze na terenie Płocka i powiatu płockiego. Stacja Badawcza ułatwia naukowcom, przybywającym do Płocka rozpoznanie w terenie poprzez

- a) kontakty bezpośrednie,
 - osobiste spotkania, informacje, rozmowy wprowadzające,
 - przygotowywanie kontaktów z miejscowymi ludźmi i instytucjami,
 - organizowanie spotkań, zebrań, konferencji, jak np. konferencja nauczycieli z miasta i powiatu z przedstawicielami Zakładu Pedagogiki Społecznej U. W., organizacja posiedzenia Seminarium Prac Badawczych w Płocku itp.,
 - wyszukiwanie spośród ludzi miejscowych kandydatów do pracy w charakterze sił pomocniczych przy prowadzonych badaniach i początkowa opieka nad nimi.
- b) przygotowywanie materiałów,
 - uzyskiwanie i gromadzenie materiałów, dotyczących różnych dziedzin życia miasta, potrzebnych wszystkim lub poszczególnym badaczom, w szczególności: wykazów, zestawień statystycznych, planów, sprawozdań, notatek z ważniejszych posiedzeń, publikacji itp.
 - wstępne opracowywanie źródeł materiałowych, jak wskazówki bibliograficzne, wykaz bibliotek, archiwów i innych instytucji dysponujących materiałami źródłowymi.

Działalność informacyjno-propagandowa:

Działalność informacyjno-propagandowa Płockiej Stacji Badawczej przebiega w dwóch kierunkach:

- a) Informacje przekazywane miastu:
 - informowanie bezpośrednio władz miejskich o działalności Pracowni Badań Rejonów Uprzemysławianych i badaniach, prowadzonych na terenie miasta,
 - utrzymywanie stałego kontaktu z Towarzystwem Naukowym Płockim,
 - udział w sesjach Rady Narodowej, ważniejszych spotkaniach i konferencjach w mieście,
 - artykuły i wzmianki w Trybunie Mazowieckiej i Notatkach Płockich,
- b) Informacje przekazywane na zewnątrz miasta:

Płock jest przedmiotem zainteresowań dziennikarzy wszystkich niemal dzienników i czasopism Polski. Poza rozbudową Kombinatów interesuje ich zwykle życie kulturalne i naukowe miasta. Między innymi szukają oni informacji w Towarzystwie Naukowym Płockim i Stacji Badawczej Pracowni Badań. Tą drogą wzmianki mniej lub bardziej dokładne o badaniach, prowadzonych w Płocku ukazywały się w Życiu Warszawy, Dzienniku Polskim, Expressie, we Współczesności, Przeglądzie Kulturalnym, Dzienniku Szczecińskim, Wrocławskim, Łódzkim i innych. Poza tym wzmianki o Pracowni Badań i badaniach w Płocku znalazły się w audycjach na temat Płocka w radiu i telewizji.

Własna praca badawcza:

Pracownik Stacji Badawczej w Płocku od roku 1960 prowadził zainicjowane i finansowane przez TNP badania nad zainteresowaniami i potrzebami kulturalnymi robotników płockich.

Stacja Badawcza kontynuuje te badania z zamiarem rozszerzenia ich na inne grupy ludności. Częstkowe wyniki badań publikowane były w nr 19 i 23 Notatek Płockich, część pracy została zamieszczona w nr 1 Zeszytów Pracowni Badań Rejonów Uprzemysławianych i została zaplanowana do druku w Roczniku TNP.

Stacja Badawcza nastawiona jest na działalność naukową własną i naukowo-usługową w zakresie badań miejskich. Badania prowadzone w powiecie po wstępnej fazie organizacyjnej na terenie Stacji wyszły całkowicie poza zasięg działalności Stacji. Przyczyna tego leży w braku pracownika naukowego Stacji, zainteresowanego badaniami wiejskimi. Zaangażowanie takiego pracownika przewidywane jest na początku roku 1963.

Stacja Badawcza w Płocku korzysta w swej działalności z cennego poparcia i pomocy Zarządu Towarzystwa Naukowego Płockiego, cieszy się również poparciem i zrozumieniem władz miejskich, organów politycznych i społecznych.

Urzędy, instytucje, szkoły, zakłady pracy i ludność Płocka wykazują pozytywny stosunek do prowadzonych badań, co ogromnie ułatwia zarówno zdobywanie materiałów, jak też wszelkie prace przygotowawcze i badawcze na terenie miasta.

*) Jerzy Piotrowski — Potrzeby badań w zakresie pracy pozarolniczej — Kultura i Społeczeństwo 1961 r., nr 3.

*) Dyzma Gałaj — Rejony Szybkiego Rozwoju — Kult. i Społ. 1961 r., nr 3.